

PRANJE NOVCA KAO SAVREMENI GLOBALNI FENOMEN 21. VEKA

UVOD

U vremenu sve većeg povezivanja organizovanih grupa u oblasti kriminala, uzrokovanih visokom korupcijom na svim nivoima društva, korupcija i pranje novca predstavljaju logični sled protivpravnih aktivnosti koji se prožimaju od globalnog nivoa do pojedinaca u tom lancu. Korupcija i pranje novca su povezane pojave, koje se mogu posmatrati sa pravnog i ekonomskog aspekta. Gledano sa ekonomskog aspekta, korupcija predstavlja neregularno ponašanje javnih službenika koji, koristeći službeni položaj i ovlašćenja, nastoje da ostvare bilo kakvu ekonomsku korist (4). Krivični zakonik inkriminiše pranje novca i finansiranje terorizma (član 245 – pranje novca i član 393 – finansiranje terorizma) u skladu sa međunarodnim standardima (6).

Postojanje korupcije i pranja novca logičkim sledom okolnosti dovode do poremećenih relacija u jednoj državi. Pranje novca povezano je, pre svega, sa organizovanim kriminalom, finansijskim proneverama i prevarama, švercom i drugim krivičnim delima usmerenim na ostvarivanje profita. U osnovne pojavne oblike korupcije možemo ubrojiti: davanje i primanje mita, nepotizam i zloupotrebu službenog položaja odnosno funkcije u pribavljanju lične koristi. Sa druge strane, pranje novca (money laundering) nastalo je početkom 30-ih godina prošlog veka u SAD-u za vreme prohibicije i obuhvata legalizaciju kapitala stečenog kriminalnom delatnošću, odnosno prikrivanje stvarnog porekla novca (7). Takođe, pranje novca se opisuje kao finansijska operacija kojom se nelegalno stečena sredstva usmeravaju preko brojnih računa kod različitih banaka, ili pretvaraju u drugi oblik kao što su akcije i hartije od vrednosti, sa ciljem da se sakrije početni, stvarni iznos sredstava, odnosno nji-

REZIME

Ključne reči: pranje novca, borba protiv pranja novca, rizik od pranja novca, finansiranje terorizma

Pranje novca povezano je, pre svega, sa organizovanim kriminalom, finansijskim proneverama i prevarama, švercom i drugim krivičnim delima usmerenim na ostvarivanje profita.

Glavni zadatak organizovanih kriminalnih grupa je da ilegalno stečen novac na adekvatan način „operu“, odnosno importuju u legalne novčane tokove.

Razne organizacije osnovane su sa ciljem da se bave borbom protiv pranja novca, odnosno kontrolom rizika od pranja novca i finansiranja terorizma.

Rangiranje zemalja po stepenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma značajan je korak ka prevazilaženju barijera.

hovo poreklo (5). Ilegalno stečeni prihodi omogućavaju kriminalcima da razviju svoju kako političku tako i ekonomsku moć. Stoga, programi za borbu protiv pranja novca predstavljaju suštinske komponente u procesu zaštite demokratskih institucija i ekonomskih sloboda svake zemlje (7), (8).

Procene o tome koliko novca se godišnje opere variraju od 300 do 1.000 mlrd.USD (2). Prljavim novcem smatra se svaki novac koji je stečen kaznenim delom i kompletna imovina koja proizilazi iz tog novca. To znači da pranje novca bez prethodne kriminalne ili nelegalne aktivnosti ne postoji. Prema podacima UN-a nelegalne aktivnosti u svetu koje su kasnije predmet pranja prelaze 400 mlrd.USD (1).

BORBA PROTIV PRANJA NOVCA U REPUBLICI SRBIJI

Širom sveta postoje razne oraganizacije koje se bave borbom protiv pranja novca, odnosno kontrolom rizika od pranja novca i finansiranja terorizma. Uprava za sprečavanje pranja novca u Republici Srbiji osnovana je 2003. godine kao organ uprave u sastavu Ministarstva finansija. Uprava obavlja finansijsko-informacione poslove, koji podrazumevaju da ona prikuplja, obrađuje, analizira i prosleđuje nadležnim organima sve neophodne informacije, kako podatke tako i dokumentaciju koju prikuplja u skladu sa zakonom. Takođe, vrši druge poslove koji se odnose na sprečavanje i otkrivanje pranja novca u skladu sa njim. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (17), kao i Zakon o ograničavanju raspolaganja imovinom u cilju sprečavanja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje (15) ključni su zakoni na kojima Uprava za sprečavanje pranja novca bazira svoj rad.

Ilegalno stečen novac se ubacuje u legalne novčane tokove, a kada se isti importuje u legalne novčane tokove, gubi mu se svaki trag, odnosno raskida se veza između novca koji je stečen ilegalnim putem i novca koji je legalizovan na različite načine. Identifikovane su razne tipologije pranja novca u Republici Srbiji, a Uprava za sprečavanje pranja novca ih je jasno predstavila i edukovala zaposlene u finansijskom sistemu kako da iste pojave prepoznaju. Načini pranja novca su različiti, ali ciljevi „perača“ su isti. Cilj „perača“ novca je da zavaraju, odnosno izbrišu svaki trag „prljavog“ novca¹ i da isti ubace u legalne novčane tokove (11)

Osnovni preventivni zakon u oblasti borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma jeste Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (17) kojim se utvrđuju radnje i mere poznavanja i praćenja stranke (tzv. CDD – customer due diligence) koje su obveznici primene ovog zakona, koji se takođe zakonom utvrđuju, dužni da primenjuju prilikom zasnivanja i trajanja poslovnog odnosa.

¹ Novac stečen ilegalnim putem.

Pored zakonskog okvira u Republici Srbiji, postoje i nacionalne strategije i akcioni planovi, kao dokumenta javne politike, a najznačajniji su sledeći (14)

- Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (Sl. glasnik RS, broj 94/19),
- Strategija za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2017–2021. godine (Sl. glasnik RS, broj 94/17),
- Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala iz 2009. godine,
- Akcioni plan za Pregovaračko poglavlje 24,
- Akcioni plan za Pregovaračko poglavlje 23,
- Rezultati dosadašnjih aktivnosti u Pregovaračkom poglavlju 4.

Pored toga, Uprava za sprečavanje pranja novca razmenjuje informacije sa partnerskim službama u svetu preko zaštićenog veb-sajta Egmont grupe i učestvuje u međunarodnoj saradnji u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Kao takva osnovana je sa ciljem da se, pre svega, izvrši edukacija svih zaposlenih u finansijskom sektoru, kako bi mogućnost bilo kakvog rizika od pranja novca bio smanjen na minimum. Uprava za sprečavanje pranja novca je, kao finansijsko-obaveštajna služba Republike Srbije, 2003. godine u julu postala članica Egmont grupe. Takođe, saraduje sa Radnom grupom za finansijsku akciju (u daljem tekstu: FATF), kao i Manivalom.

U nastavku je dat pregled finansijsko-obaveštajnih službi sa kojima je u Republici Srbiji razmenjeno najviše informacija od 2015. do 2019. godine.

Tabela 1. Pregled finansijsko-obaveštajnih službi sa kojima je u Republici Srbiji razmenjeno najviše informacija od 2015. do 2019. godine

Godina	2019.		2018.		2017.		2016.		2015.	
	Zahtevi stranih FOS ²	Zahtevi Uprave	Zahtevi stranih FOS	Zahtevi Uprave	Zahtevi stranih FOS	Zahtevi Uprave	Zahtevi stranih FOS	Zahtevi Uprave	Zahtevi stranih FOS	Zahtevi Uprave
SAD	-	-	-	-	-	-	13	2	-	-
Crna Gora	-	-	13	13	21	2	10	7	11	8
Slovenija	12	11	9	6	7	5	-	-	6	7
Italija	-	-	3	13	-	-	-	-	-	-
Mađarska	-	-	1	8	8	6	13	9	7	4
Hrvatska	4	7	1	8	5	9	-	-	-	-
Nemačka	5	18	7	5	-	-	-	-	-	-
BiH	6	8	5	4	11	7	10	7	6	12
Austrija	3	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Bugarska	3	14	-	-	-	-	-	-	6	4
Kipar	3	15	-	-	-	-	3	16	-	-
Češka	5	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Malta	10	8	-	-	-	-	-	-	-	-
Turska	1	10	-	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: Autori na osnovu izveštaja Narodne banke Srbije, Centar za posebnu kontrolu – analiza odgovora banaka na dostavljen upitnik o aktivnostima banke iz oblasti upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019. i izveštaja Uprave za sprečavanje pranja novca, Izveštaj o radu Uprave za sprečavanje pranja novca za period od 2015. do 2019. (12) (13).

¹ FOS – Finansijsko obaveštajna služba

U tabeli br. 2. dat je pregled prijavljenih sumnjivih izveštaja u Republici Srbiji od 2015. do 2019. godine po obveznicima.

Tabela 2. Pregled prijavljenih sumnjivih izveštaja od 2015. do 2019. godine po obveznicima

Obveznici	Broj prijavljenih sumnjivih izveštaja				
	Godina				
	2019	2018	2017	2016	2015
Banke	819	690	752	661	737
Agenti za promet nekretnina	2	3	1	-	-
Računovođe	6	7	0	2	3
Revizori	5	4	6	7	11
Agenti za prenos novca	-	-	1643	1793	4881
Platne institucije	891	1297	5	-	-
Lica koja se bave poštanskim saobraćajem	17	14	31	20	17
Osiguravajuća društva	58	20	5	16	18
Javni beležnici	353	230	9		2
Advokati	5	4	1	1	
Ovlašćeni menjači	67	10	-	2	4
Brokersko-dilerska društva	1	8	-	2	
Lizing kompanije	5	1	-	1	1
Factoring	-	-	-	-	1
Priređivači posebnih igara na sreću u igračnicama i priređivači igara na sreću preko sredstava elektronske komunikacije	15	-			
Ostali izvori	24	14	18	-	-

Izvor: Autori na osnovu izveštaja Narodne banke Srbije, Centar za posebnu kontrolu – analiza odgovora banaka na dostavljen upitnik o aktivnostima banke iz oblasti upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019. i izveštaja Uprave za sprečavanje pranja novca, Izveštaj o radu Uprave za sprečavanje pranja novca za period od 2015. do 2019. (12) (13)

RANGIRANJE ZEMALJA/ INDEKS PRANJA NOVCA U SVETU

Rangiranje zemanja po stepenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma značajan je korak ka prevazilaženju barijera koje su bile do sada nepoznanice o načinu borbe protiv pranja novca. Bazelski indeks pranja novca (3) nezavisna je godišnja rang-lista koja procenjuje rizik od pranja novca i finansiranja terorizma (ML/TF) širom sveta. Bazelski indeks pranja novca u stvari meri rizik od pranja novca i finansiranja terorizma zemalja, u daljem tekstu ML/TF, koristeći podatke iz javno dostupnih izvora kao što su Radna grupa za finansijske akcije (FATF), Svetska banka (WB) i Svetski Ekonomski forum. U procenu je uključeno 15 indikatora o nivou korupcije, finansijskih standarda, političkog obelodanjivanja i vladavine zakona i svi uključuju u ukupnu ocenu rizika. Kombinovanjem ovih izvora podataka, ukupna ocena rizika predstavlja holističku procenu koja se bavi strukturnim i funkcionalnim elementima otpornosti zemlje na ML/TF.

U skladu sa izveštajem Basel Institute on Governance, Bazelskim indeksom pranja novca za 2019. godinu prikazane su rangirane zemlje, koje su procenjene metodologijom četvrtog kruga FATF, gde se Republika Srbija nalazi na 25. mestu po nivou riziku. Zemlje su rangirane od najvišeg do najnižeg nivoa rizika. U koloni promena prikazani su rezultati za 2019. godinu i promene u odnosu na 2018. godinu. Negativni rezultati prikazani u tabeli pokazuju postignuti napredak (niži rizici za zemlju), a pozitivni rezultati pokazuju porast rizika od ML/TF. Shodno navedenom, u tabeli br. 3 možemo primetiti da je Republika Srbija, iako na 25. mestu po nivou rizika, u 2019. godini poboljšala svoju poziciju za 0.19 u odnosu na 2018. godinu, a pozitivan rezultat za 2019. godinu iznosi 6,33. To znači da je Republika Srbija zabeležila smanjenje rizika za 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu.

Tabela 3. Promena rezultata ranga u zemlji 2018/2019. godine

Rang		Rezultat	Promena 2018-2019
25	Srbija	6,33	-0,19

Izvor: Basel Institute on Governance, Basel AML Index 2019, A country ranking and review of money laundering and terrorist financing risks around the world p.p. 6 (3).

Najbolje rangirane zemlje (Tabela br. 4) koje beleže smanjenje rizika, odnosno poboljšanje, jesu: Tadžikistan, Kambodža, Egipat, Indonezija i Portugalija, koje pokazuju najveća poboljšanja u izveštaju Basel Institute on Governance, Bazelskog AML indeksa za 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu.

Tabela 4. Top pet zemalja koje beleže poboljšanje stepena rizika

Zemlja	Rezultat 2019.	Rezultat 2018.	Razlika
Tadžikistan	6,28	8,30	-2,02
Kambodža	6,63	7,48	-0,85
Egipat	4,55	5,35	-0,80
Indonezija	5,13	5,73	-0,60
Portugalija	4,10	4,66	-0,56

Izvor: Basel Institute on Governance, Basel AML Index 2019 A country ranking and review of money laundering and terrorist financing risks around the world p.p. 11 (3).

Tabela 5. Najgore rangirane zemlje koje beleže pogoršanje stepena rizika

Zemlja	Rezultat 2019.	Rezultat 2018.	Razlika
Kolumbija	5,83	4,42	-1,41
Latvija	4,89	3,98	-0,91
Finska	3,17	2,57	-0,60
Kina	6,59	6,02	-0,57
Litvanija	3,55	3,12	-0,43

Izvor: Basel Institute on Governance, Basel AML Index 2019 A country ranking and review of money laundering and terrorist financing risks around the world p.p. 15 (3).

Najgore rangirane zemlje (Tabela br. 5) koje beleže povećanje rizika, odnosno pogoršanje ranga, jesu: Kolumbija, Latvija, Finska, Kina i Litvanija, koje pokazuju najveća pogoršanja u iz-

veštaju Basel Institute on Governance, Bazelskog AML indeksa za 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu.

ZAKLJUČAK

U skladu sa napred navedenim u radu, autori dolaze do sledećih zaključaka. U Republici Srbiji, kao i svetu, formirane su mnoge organizacije koje se bave borbom protiv pranja novca i procene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma. Rangiranje zemalja po stepenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma značajan je korak ka prevazilaženju barijera koje su do sada bile nepoznanice u načinu borbe protiv pranja novca. Danas se stanje, kako u Republici Srbiji tako i u svetu, značajno promenilo. Uveden je zakonodavni okvir, sa svim neophodnim podzakonskim aktima koje su neophodne u borbi protiv pranja novca. „Perači“ novca, zahvaljujući svim preduzetim merama od strane organizacija koje se bave borbom protiv pranja novca u Republici Srbiji i u svetu, svoje mahinacije sveli su na minimum. Može se zaključiti da je pranje novca, iako globalni fenomen 21. veka, veoma efikasnom udruženom borbom svih organizacija sveden na minimum. Primetno je da se rangirane zemlje po stepenu rizika od pranja novca i finansiranja terorizma trude da ispune što više propisanih standarda kako bi iste izašle iz sive zone „peraća“ novca i bile atraktivne, konkurentne za privlačenje stranih direktnih investicija i transparentnog poslovanja.

LITERATURA

1. Association of Certified Fraud Examiners - ACFE (2007): Fraud Examiners Manual
2. Crumbley, D.L., Heitger, L.E. & Stevenson, G.S. (2007). Forensic and Investigative Accounting. CCH Chicago
3. Basel Institute on Governance, Basel AML Index 2019 A country ranking and review of money laundering and terrorist financing risks around the world <https://www.baselgovernance.org/sites/default/files/2019-08/Basel%20AML%20Index%202019.pdf>
4. Dobrica Vesić, (2008) – Ekonomska i politička komponenta korupcije i pranje novca, Međunarodni problemi, Vol. LX, br. 4,, (str. 481–501)
5. Kapor, P. (2006). Sprečavanje pranja novca, Poslovna politika, 35(2): 43-45.
6. Krivični zakonik (Sl. glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19)
7. Muminović, S., Ljubić, M. (2013), Prevencija pranja novca u Srbiji – iskustva i izazovi, Revizor, 16 (61), Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, str. 9-23.
8. Ljubić M., Pavlović V., (2016), The Role of the Accounting Profession in Prevention and Detection of Financial Statement Fraud, Academy of Criminalistic and Police Studies, International Scientific Conference “Archibald Reiss Days” 10-11. mart 2016. Reiss 2016, Academy of Criminalistic and Police, pp. 87-100.
9. IMF, (2015), The IMF and the Fight Against Money Laundering and the Financing of Terrorism, Preuzeto sa sajta IMF, <http://www.imf.org>
10. IMF, (2016), The IMF and the Fight Against Money Laundering and the Financing Ter-rorism, Preuzeto sa sajta IMF, <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/aml.htm>
11. Joksimović M., Mitrović R., Joksimović D., (2018) Money laundering and the financing of terrorism: the role of offshore business, Scientific Journal of Stanislaw Staszic University of Applied Sciences in Pila, Journal Progress in Economic Sciences, p-ISSN 2300-4088 e-ISSN 2391-5951, NR 5(2018) Pila, DOI: 10.14595/PES/05/014, Published: 2018-10-09 in Piła, Poland, p.p. 213-232.
12. Narodna banka Srbije, Centar za posebnu kontrolu – analiza odgovora banaka na dostavljen upitnik o aktivnostima banke iz oblasti upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019.
13. Uprava za sprečavanje pranja novca, Izveštaj o radu Uprave za sprečavanje pranja novca za period od 2015. do 2019.
14. Uprava za sprečavanje pranja novca, (2020), Strategija za za sprečavanje i borbu protiv terorizma za period 2020–2024. godine, Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. glasnik RS, 113/17, 91/19)
15. Zakon o ograničavanju raspolaganja imovinom u cilju sprečavanja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje (Sl. glasnik RS, 41/2018)
16. TAFI Annual Report 2017-2018, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/MONEYVAL-FUR-Serbia-2018.pdf>
17. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (Sl. glasnik RS, 113/17, 91/19).

MONEY LAUNDERING AS A MODERN GLOBAL PHENOMENON OF THE 21ST CENTURY SUMMARY

Key words: money laundering, fight against money laundering, money laundering risk, terrorism financing.

Money laundering is associated, above all, with organized crime, financial embezzlement and fraud, smuggling and other crimes aimed at making a profit.

The main task of organized criminal groups is to “wash” illegally acquired money into legal cash flows.

Various organizations have been established to deal with the fight against money laundering, i.e. the control of the risk of money laundering and terrorist financing.

Ranking countries according to the degree of money laundering risk and terrorist financing is a significant step towards overcoming barriers.